

İŞ BÖLÜMÜ VE KADININ SOSYAL MEVKİİ

Bu makalede köylerde yaptığım bazı müşahedelerden çıkardığım bir ipotezi ileri sürmek ve bunun umumî sosyal tabakalaşma teorisi ile olan bağlantısını belirtmek istiyorum.

1941 ve 1942 yıllarında Manisa vilâyetinde birbirinden farklı sosyal yapısı olan iki köy gurupunu tetkik ettim. Bunlardan biri ovada, kasabaya yakın, iktisadî seviyesi yüksek, her gün kasabaya otobüsü işliyen, telefonlu, radyolu bir köy gurupu idi (8 köy); ikincisi ise, kasabadan hayvanla yedi sekiz saatlik mesafede, geçimi gayet dar, diğer topluluklar ile münasebetleri az, fakir ve geri dağ köyleri idi (5 köy). Her iki köy gurupunda erkekle kadın arasındaki iş bölümünde müşahede ettiğim bazı vasıflar ve bunların bir kaç yıl önce Ankara'ya yakın köylerdeki müşahedelerime uygun oluşu, iş bölümü vaziyetinin işaret ettiği bazı genel neticelere dikkatimi çekti; ve bu neticelerin genel sosyal tabakalaşma konusu ile aynı yola çıkması onların sosyolojik ehemmiyetini ve mânasını arttırdı. İlkin, bu iki köy gurupunda kadınla erkek arasındaki iş bölümü vaziyetini kısaca tesbit edelim.

Ev işleri ve ev işi sayılabilecek, ailenin ihtiyacını karşılamak için yapılan sınaî faaliyetler -kışık gıda maddelerini hazırlamak, çorap örmek ilh- kadının işleridir. Topluluğun iktisadî temelini teşkil eden iktisadî faaliyetlere gelince, kadının farklı derecelerde bunlara da iştirak ettiğini görüyoruz; tarla ve bağ işlerinde de kadının hissesi vardır. Ova köylerinde üzüm kesmek, üzümleri sermek, sergi yerini süpürmek, üzümler kuruduktan sonra kara böceleri (rengi kararmış, kötü üzümleri) ayıklamak kadınların fonksiyonudur. Kadınlar pamuk toplar, tütün, darı kırar, mısır koçanlarını soyar, tanelerini ayırmak için koçanları sopalarla döğer; kadınlar küçük çapa denilen hafif çapalama işlerini de yaparlar, fakat büyük çapa, bellemek, budamak, aralamak, çift sürmek, asmalara gök taşı atmak erkeklere düşen işlerdir. Kadınlar bağlara kükürt atmak işine de katılırlar ve asmaların filizlerini onlar kırarlar. Hububat yetiştirmenin ise asıl yükü erkektedir: toprağı sürer, tohum eker, mahsul olunca biçer, arabalara yükler ve nakleder; kadınlar yalnız harman döğerler, fakat dövülen mahsulü savurmak yine erkeğin işidir. İşlerin kadınla erkek arasında bu suretle bölünmesi mutad vaziyete göredir; icabında kadın ve erkek birbirlerinin işini görebilirler; fakat bu, erkeğin kadının işini üzerine alması şeklinde olmaktan ziyade, kadının erkeğin yaptığı işleri üzerine alması şeklindedir.

Dağ köylerindeki durum ova köyelerine benzer; yün ipliği bükme, pekmez yapmak faaliyetleri dağ köylerinde yalnız ailenin ihtiyacını karşılamak için olmaktan çıkmıştır; bu işler satış için de yapılır; fakat yine de bu işler esas itibariyle kadının üzerindedir, yalnız pekmez yapmada erkeğin de yardımı olur, üzümleri pamuk torbalar içinde ayakları ile erkekler çiğner ve sonra da usareyi tam çıkarabilmek için mengene altında ezerler; çıkan şırayı kadınlar furun gibi kapalı ocakların üstünde kaynatırlar. Çitlenbik ve palamutu kadınlar toplar; çitlenbikten yağ çıkarma işinde

-mengene altında tanelerin ezilmesi kısmında- erkekler yardım eder; toplanan palamutların, dış kabuklarının kırılıp çıkması için sopalarla dövülmesini erkekler yapar; palamudun iç kısmını kadınlar çivilerle çıkarırlar.

Tarla ve bağ işleri dağ köylerinde ova köylerindeki kadar çok ve çeşitli olmadığından -çünkü mahsuller aynı derece bol ve çeşitli değildir- kadın hububat yetiştirme işlerine daha fazla iştirak eder; orak, harman, taneleri savurmak işleri kadın erkek birlikte yapılır. Yük taşımak gayet belirli olarak kadın işidir; çitlenbekleri, palamutları kadın sırtında çuvala taşır; kışın saatlerce mesafeden çalı çırpı kesip sırtında eve getiren de odur; tarladan kalkan mahsulü erkek hayvan veya kağni ile köye taşır. Erkek kışlık odunu keser, hayvanla köye getirir.

İmdi ne çeşit işlerin kadınlar, ne çeşitlerinin de erkekler tarafından yapıldığını soruşturursak, işlerin ayrılışında bazı umumî prensiplerin, kaidelerin mevcudiyeti kendini gösterir. Her iki köyde de kadınlar daha fazla çalışıyorlar ve umumiyetle "routine" işler, uzun, sıkıcı, çok emek ve zaman isteyen işler kadın tarafından yapılır; erkekler daha az zaman sarfı gerektiren işleri görürler. İkincisi, ev işleri ve ev senayii faaliyetleri bir tarafa bırakılırsa, ki bunlar bu köylerin iktisadî temel faaliyetleri değildir, başlıca istihsal faaliyetlerinde, daha fazla meharet, tecrübe isteyen, daha mesuliyetli işler erkekler tarafından yapılıyor; meselâ ova köylerinde bağcılığın asıl yükü ve mesuliyeti erkektedir; bir tarlayı bir bağ haline getirmek, üç yıl bağı hazırlamak erkeğin gördüğü bir iştir. Bağ yetiştikten sonra asmaların filizlerini kırmak işini ovada da, dağda da kadın yapar; bu kolay bir iştir; hâlbuki asmaları budamak ve aralamak asmanın gelişmesi ve verimi bakımından mühimdir; bilmiyen, tecrübesiz bir kimse yapamaz; bu iş erkeklerindir. Üzüm kesmek mihanikî bir iştir; üzümleri bandırmak ise daha ihtisaslaşmış bir iştir; üzümün renginin güzel olması, bandırılan mahlûldeki nispetlerin tam olmasına bağlıdır; üzümleri umumiyetle kadınlar keser, erkekler bandırır.

Bir de daha fazla beden kuvveti isteyen işler daha çok erkeklerin işi gibi görünür; ova köylerinde taneleri savurmak, kadınların kestikleri üzümle dolu sepetleri taşımak, mahsulleri nakletmek erkeklerin işidir. İlk bakışta dağ köylerinde durum bunun tersi gibi görünür, fakat daha yakından incelenirse prensipin aynı olduğu beliriyor. Dağ köylerinde kadınlar ağır yükleri sırtlarında taşırlar, erkekler ise taşımazlar; ama şurası dikkate değer ki, yük daha fazlaştı mı taşıt işi erkeğe düşüyor: kadın çalı çırpıyı kesip sırtında taşıyor, daha ağır olan odun kesme ve taşıma işini erkek görüyor. Kadın palamut ve çitlenbekleri sırtında taşıyor; hububatın tarladan nakli -miktarca daha fazla mahsulün nakli- erkeğe düşüyor. Bu daha ağır taşıma işlerini erkek kadın gibi sırtında taşıyarak görmüyor; hayvana, kağniya yüklüyor, fakat işlerin ağırlaşınca kadından erkeğe geçmesi prensipi yine varittir. Ağır işlerin erkeğin payına düşmesi temayülü var demekle erkeğin fizyolojik kuvvetinden, kadının da zayıflığından dolayı bu böyle oluyor gibi bir netice çıkarılmamalıdır; bunu demek istemiyorum; üzüm sepeti taşımanın ova köyünde ağır telâkki edilip erkeğe gördürülmesi, dağ köyünde ise koca palamut çuvalının kadının taşıyabileceği kadar hafif telâkki edilmesi, ağır yükleri erkeğin sırtında değil de hayvanla taşınması, ki bu halde bir çocuk bile taşıt işini görebilir, bu hafif ve ağır işler tefrikinin kadınla erkek arasındaki fizyolojik bir farkın zarurî neticesi olmadığını gösterir; sırtında bir çuval

yük taşıyabilen kadın, hayvanla buğdayları tarladan haydi haydi köye nakledebilir. Ayrılışın sebebi fizyolojik bir zaruret değil, fakat işaret ettiğim prensip şu ki, işler ağırlaşınca, kadından ziyade erkeğin omuzuna yükleniyor; ama müşahhas olarak hangi işlerin ağır telâkki edilişi topluluktan topluluğa değişebilir.

Bilfiil istihsal faaliyetlerinden istihsalin idaresi ve kontrolü, mahsulün piyasaya sevk, kredinin temini fonksiyonlarına geçtiğimiz zaman kadınla erkek işleri arasındaki fark daha keskin olarak beliriyor ve ipotezimize temel vaziyetini gören sosyal olgu da burada toplanıyor. Bir kere, dış topluluklarla, aile-dışı müesseselerle münasebeti istilzam eden faaliyetler istisnasız olarak her iki çeşit köyde de erkeklerin faaliyetleri olarak beliriyor. Satışa çıkarılan eşyayı piyasaya sevk eden, kasabaya, borsaya, kooperatife gönderen ve götüren, satan erkektir; ova köylerinde olduğu gibi satış ve kredi kooperatifleri varsa bu müesseselerle temasta bulunan erkektir; bazı hallerde toprak kadının üzerine olduğundan, kooperatiften para alabilmek için kadının kooperatife gitmesi veya kâğıtların altına mührünü basması icap edebilir; fakat kadının rolü burada biter, o erkeğinin dediğini yapan ve resmî muamele icap ettirmedikçe kooperatif teşkilâtı ile münasebete girişmiyen bir kimsedir; mülkiyet kadının üzerine olduğu zaman da işleri çeviren erkektir. Dağ köylerinde hattâ ailenin kadın azasının ihtiyacı olan giyim eşyasını da erkek kendi bildiğine göre kasabadan alır; kadın bu işler için bile kasabaya gitmez. Hele mahkeme, vergi, nüfus, ilh. kabilinden işleri muhakkak erkek takip eder. Kadının faaliyetlerinin sınırı evinin ve kendi tarla ve bağlarının sınırını aşmaz ve çamaşır yıkamak, su taşımak gibi bazı hallerde de nihayet köyünün sınırını geçmez. Erkeğin faaliyetleri ise civar köylere, kasabaya, hattâ bazıları için İzmir'e kadar uzanır. Ova köylerinde kadınlar da kasabaya oldukça sık gider ve dağ köylerinde de hiç değilse bir defa kasabaya gitmiş kadınlar vardır; fakat bunların gidişi, iktisadî sistemdeki faaliyetlerinin, üzerlerine düşen işlerin zarurî ve tabîi neticesi değildir; kadınlar şehre, çeyiz düzmek için (o da tek bir defa), evlenirken doktora muayene olmak için, veya sair zamanlarda ağır hasta oldukları zaman tedavi için, akraba ve ahabları ziyaret etmek, misafirlik için giderler. Dağ köylerinde yazın ovada, bağlarda bir hafta, on gün için işçiliğe giden bazı kadınlar da vardır. Görülüyor ki iktisadî faaliyetlerin organizasyonunda, kadının yaptığı işler onu köyüne ve köyde de bilhassa evine kapatacak bir mahiyettedirler; kadının bütün faaliyetleri ailesinin etrafında, köyünün içinde döner; bu durumun, kadının amme hayatına iştirak etmemesiyle; daha geniş cemiyet çerçevesini ilgilendiren işlerden ve faaliyetlerden, topluluğun kollektif hayatından uzak kalması ile ilgisi vardır. Kadının amme hayatına iştirak etmemesi, ondan uzak kalması ise, kadının sosyal mevkiinin erkeğinkinden aşağı olması, kadının erkekten aşağı ve erkeğe tâbi bir mahlûk telâkki edilmesi ile ilgilidir.

İstihsal faaliyetlerinin idaresi ve kontrolü ve elde edilen gelirin ne şekil ve miktarlarda sarfedileceği hakkında karar verme fonksiyonları da istisnasız erkeğin elinde toplanmıştır. Tarlaya pamuk mu, susam mı ekilecek erkek karar verir; toprağın işlenmesi, mahsullerin toplanması veya kesilmesi zamanını ve diğer iktisadî faaliyetlerin ne zaman ve nasıl yapılacağını erkek kararlaştırır. Mahsulleri o satar ve satış parasına o sahip çıkar; paranın nasıl ve nelere sarfedileceğini erkek kontrol eder. Kısacası, bütün istihsalî kontrol ve idare ve geliri sarf etme fonksiyonları erkektedir;

bu demektir ki toprağın hukukî mülkiyeti kimde olursa olsun, fiilî mülkiyet hakları ve fonksiyonları ailenin reisi olan erkekte toplanmıştır. Kadın çalışır, hem de erkekten daha fazla; bunun için de kıymetli bir iktisadî unsurdur; fakat kendi emeğinin mahsulüne sahip değildir. Kadın, hukukî olarak mülkiyete sahip olabilir ve bir çok hallerde sahiptir de, ama kendi mülkünün üzerinde bile hiç bir fiilî mülkiyet hakkı yoktur; mülkünün idaresi de, gelirin harcanması da, onun kontrolünde değildir. Kadının bağının veya tarlasının işletilmesi, mahsulün satışı ve elde edilen gelir hep erkeğin kontrolündedir; bunun için fiilen, kadının malları da erkeğin mülkiyetinde gibidir.

Yukarıki paragraflarda hülâsa ettiğimiz tahlilden genel sosyolojik önemi olan bazı mühim neticeler çıkıyor. Bu neticeler, yalnız bugün bizim köylerimizde değil, tarihî devirlerde sosyal evrim boyunca neden kadının sosyal mevkiinin erkeğinkinden aşağı olmuş olduğu meselesini ilgilendiriyor.

Kadının aşağı sosyal durumunu kadının biyolojik ve psikolojik tabiatının erkeğinkinden aşağı olduğu iddiası ile izaha kalkışan görüşleri burada bir tarafa bırakıyoruz; zira bu bizi kadınla erkek arasında irsî biyolojik ve psikolojik üstünlük-aşağılık farkları var mıdır? meselesine götürür ki, makalenin konusu bu değildir. Esasen bu mesele çok münakaşa edilmiş ve kadının fitratan aşağı olduğu iddiasına yerinde cevaplar verilmiş olduğundan bu çok kalem yürütülmüş, bayatlamış münakaşayı burada tekrar ısıtıp öne sürmeye lüzum da yoktur. Kadının sosyal mevkiinin aşağı olmasının sebeplerinin sosyolojik mahiyette olduğunu kabul etmekle başlayabiliriz. Fakat bunu kabul etmek meseleyi halletmiyor, bu sosyal sebeplerin, âmillerin neler olduğunu aydınlatmak gerekiyor; bu hususta ise etnologlar ve sosyologlar arasında bir ittifak müşahede edilmiyor.

Memleketimizde en yaygın, tutunmuş sosyoloji mektebi olan Dürkheim sosyolojisi kadının aşağılık durumunu kadının iptidaî cemiyetlerde tabu addedilmesi, kendisinden çekinilmesi ve bunun neticesinde kadının amme hayatından uzak kalmasıyla izah etmek ister. Kadının amme hayatından uzak kalması, cemiyetin genel işlerine erkek kadar iştirak edememesi, kadının sosyal mevkiinin aşağı kalmasında, bir amil olarak kabul edilebilir; fakat bu uzak kalışı kadının tabu addedilmesi, ona sihrî kuvvetler atfedilmesiyle izah etmek bugünkü bilgimizin ışığında hiç de realiteye uygun görünmüyor. Bir defa, birikmiş olan etnolojik materyal, dünyanın dört bucağında yapılmış olan araştırmalar, kadının tabu olması, kadından çekinilmesi olayının iptidaî cemiyetlerde hiç de yaygın olmadığını göstermiştir. Kadına sihrî kuvvet ve vasıfların atfedilmediği cemiyetlerde kadının erkeğe nisbetle aşağı sosyal durumda olmasını neyle izah edeceğiz? İkincisi, bu hal iptidaî cemiyetlerde yaygın olsaydı ve kadının sosyal aşağılığının menşeiini izaha yeter gelseydi bile, neden tarih boyunca, binlerce sene kadının çeşitli cemiyetlerde ve devirlerde hep erkekten aşağı, onun hâkimiyeti altında bulunmuş olmasını izah edemez. Bunun sadece bir “artakalma” (survivance) neticesi olduğu iddiası ciddi olarak kabul edilemez. Bir artakalma olayı desek bile yine bu kadar inatçı, binlerce yıl sosyal şartların değişmesine rağmen devam eden bir artakalma olayının mucip sebepleri olması icap eder. Hâlbuki kadının işbölümü sisteminde, istihsal organizasyonunda aldığı mevki kadının amme hayatına niçin iştirak edip etmediğini, neden dar, kapalı bir daire

içinde hayatının döndüğünü pekâlâ izah edebilir, iş bölümü sisteminde kadının ancak eve münhasır işleri üzerine almış olması, asıl topluluğun iktisadî temelini teşkil eden faaliyetlerin mesuliyetinin erkeğin üzerinde olması ve bu faaliyetlerin erkeği topluluğun içindeki diğer şahıs ve zümrelerle ve topluluk dışı münasebetlerle teması getirmesi, kadını ise bunlardan uzak tutması, kadının amme hayatından uzak kalmasını, bütün topluluğu ilgilendiren işlerde bir yer ve söz sahibi olmamasını doğurmuş olabilir. Yalnız şuna işaret etmek lâzım ki, işbölümü sisteminde erkekle kadının aldığı mevkilerin onların topluluk içindeki sosyal mevkileri (status) üzerine olan tesiri incelenirken daima bahis mevzuu olan topluluğun iktisadî seviyesi, istihsal durumu, servet terakümü ve mülkiyet münasebetleri sistemi dikkate alınmalıdır. Kadının ev içinde ve hemen evin etrafındaki işlerle meşgul olmasının doğuracağı sosyal sonuçlar topluluğun genel iktisadî seviyesine göre değişir. İşleri ev-içi, ev-dışı olarak ayıran bir iş bölümü sisteminin kadınla erkeğin sosyal mevkileri bakımından doğurduğu neticeler bilhassa topluluğun içinde ve topluluklar arasında eşya mübadelesinin belirmiş, servet terakümünün ve ferdî mülkiyetin başlamış olduğu durumlarda kendini gösterir. Bu olayların belirmemiş olduğu iptidaî ekonomilerde kadınla erkek arasındaki iş bölümü ikisinin sosyal mevkilerinde farklı neticeler doğuracak surette kadını amme hayatından uzaklaştırmamış olabilir.

Fakat erkekle kadın arasındaki iş bölümü yalnız yukarıda işaret ettiğimiz noktada bir farklılık meydana getirmekle kalmıyor. Erkekle kadının gördükleri işler bir başka vasıfla da birbirinden ayrılıyor ki bu ayrılık da erkekle kadının sosyal mevkilerinde üstünlük-aşağılık farklılığı doğurmakta ve kadını erkekten daha aşağı bir mevkie koymakta tesirini gösterebilir. Bu yüzyılın dönümünde büyük Amerikan iktisatçısı Thornstein Veblen topluluklarda sosyal sınıflar belirmeden önce kadınla erkek arasında bir çeşit “tabakalaşma” mevcut olduğunu, erkeklerin potansiyel bir “aylak sınıf” (leisure class) teşkil ettiklerini ileri sürer; erkeklerin daha az iş gördüklerine, av ve harp gibi daha ziyade şahsî kudret, yiğitlik isteyen, bir tehlike ve gayri muayyenlik unsuru ihtiva eden faaliyetleri üzerine aldıklarına, kadınların ise “routine”, yeknesak, alelade işleri gördüklerine işaret eder ⁽¹⁾. Veblen’e göre “vahşilik devresi”nden “barbarlık devresi”ne geçmiş olan cemiyetlerde, yani büyük hayvan avlıyan ve yağmacı harplerle zenginleşen nisbeten ileri-iptidaî tip cemiyetlerde, tabiat âlemi “canlı ve cansız” olarak ikiye ayrılır. “Cansız” âlem, günlük, alelade, tekerrür eden olaylar ve şeyler âlemidir; “canlılar” ise, hususî bir faaliyet, bir gaye atfedilen olaylar ve şeylerdir. Birincisi alelade, routine işleri gerektirir; ikincisi ise kuvvet, yiğitlik, eşya ve olaylar üzerinde hâkimiyet temin eden bir kudret talep eder. Bu cemiyetlerde erkek, kadın işlerinin ayrılışı bu canlı cansız tefrikiye tekabül eder.

Görülüyor ki bu tefrik bir kudret (pouvoir) farkı tazammun ediyor ve buna uygun olarak da erkekler hâkim, kadınlar tâbi bir mevki alıyorlar. Kadınlar routine istihsal işlerini görüyorlar, erkekler ise bu çeşit faaliyetlerden uzak kalan “aylak” bir zümre teşkil ediyorlar. Veblen’in ileri sürdüğü bu görüş münakaşa ve tenkit edilebilir. Böyle bir canlı, cansız tefriki ne derece varit ve yaygın bir olaydır? Erkekler umumiyetle Veblen’in iddia ettiği derecede routine istihsal faaliyetlerinden uzak ve “aylak” mıdır? Veblen’in anlattığı vaziyeti daha ziyade feodal cemiyetlerin aristokrasi sınıfına mensup erkeklerinde görüyoruz. Bu su götürür noktalara, itiraz-

lara rağmen Veblen'in yaptığı tefrikin doğru ve manalı bir tarafı vardır. Modern sınaî cemiyetlere gelinceye kadar, mesuliyetli, tehlikeli, cesaret ve kudret isteyen işlerin umumiyetle erkeklerin payına düştüğü, routine işlerin ise kadına yükletilmiş olduğu, erkeklerin kadına nisbetle daha aylak olmak temayülünü gösterdikleri doğrudur; hatta modern cemiyetlerde bile bu ayrılışın izleri vardır; yalnız bugünün bujuvazisinin erkekleri, en üst tabaka müstesna, aylak değildir, bilâkis burjuvazide kadın daha aylaktır.

Bu makaleye konu edindiğimiz batı Anadolu köylerinde de erkek kadın işlerinde benzer çeşitten bir ayrılığa işaret etmiştik. Bu köylerde topluluğun esas iktisadî faaliyetlerinde (ev işleri hariç) nisbeten daha mesuliyetli veya daha zor addedilen işlerin erkeklere bırakıldığı müşahede ediliyor. Bu vasıflar ise onları taşıyan şahıslara bir üstünlük veren vasıflardır, zira eşya ve olaylar üzerine bir çeşit hâkimiyet ve galebeyi tazammun eder. Kadınla erkeğin iş bölümü sisteminde aldıkları yerin neden iki cins arasında bir aşağılık-üstünlük ayrılığı doğurduğu bahsinde işlerin tazammun ettiği şahsî dirayet, cesaret, veya beceriklilik ve kudret vasfı da bu ayrılığı izahta dikkate alınması gereken manalı bir noktadır; bununla beraber kanaatimizce işbölümü ve üstünlük-aşağılık meselesinde en mühim olan nokta bu değildir, hattâ daha önce ele aldığımız “amme hayatından uzaklaştırmak” olayı daha da mühimdir.

İş bölümü sisteminin üstünlük-aşağılık farkları doğurması bilhassa iş bölümü sistemi mülkiyet münasebetlerine bağlandığı zaman meydana geliyor. Efendi-köle, feodal bey-serf, usta-çırak, patron-işçi farklılıkları Durkheim de dahil olmak üzere bir çok sosyologların göstermek istedikleri gibi sadece bir iş bölümü farkı, yani fonksiyonel bir farklılaşma değildir; çok daha mühimmi mülkiyet durumlarında, münasebetlerinde bir farklılığın ifadesidir ve sosyal mevki bakımından aralarındaki üstünlük-aşağılık farkları bu durumun bir belirtisidir, iş bölümü sisteminin bağlandığı mülkiyet sisteminin değişmesine göre iş farklılaşmasının doğurduğu sosyal neticeler, sosyal mevki (status) farkları da değişir. Yukarıda, köylerdeki durumu incelerken belirdi ki erkekle kadının gördüğü işler bu iki cinse, mülkiyet durumu bakımından farklı mevkiler veriyor ve erkeğin üstünlüğünün menşei buna dayanıyor. Yine bu tahlilin belirttiği mühim nokta, kanunî mülkiyetle fiilî, de facto, mülkiyetin daima beraber gitmediğidir. “Mülkiyet” denilen sosyal olgu, maddî eşya üzerinde cemiyetin tanıdığı bir haklar ve bu haklarla bağlı fonksiyonlar manzumesidir. Bu hakları fiilî olarak kim kullanıyorsa, gerektirdiği fonksiyonları kim görüyorsa onda de facto mülkiyet vardır. Mülkiyeti teşkil eden haklar ve fonksiyonlardan en mühimmi (1) istihsal hakkında, yani kaynakların, vasıtaların ve emeğin hangi istihsâl faaliyetlerinde ve nasıl kullanılacağı bahsinde karar ve emir vermek selâhiyeti ve fonksiyonudur, (2) meydana gelen maddî mahsullere ve hizmetlere veya bunların muadili olan para gelirine sahip çıkmak ve bunu sarfetmek; mülkiyetine sahip olunan kaynaklar ve vasıtalar başkalarının emeğiyle işletildiği takdirde, mülkiyet hakkına dayanarak, kaynakların ve vasıtaların namına istihsal edilen kıymetten hisse (hem de en büyük hisseyi) almak, (3) mülkiyetine sahip olunan şeyi elden çıkarmak (satmak, kiralamak, hibe ve miras) hakkıdır.

Burada şöyle bir sual sorulabilir: Mülkiyeti teşkil eden hak ve fonksiyonların fiilî durumu ile hukukî ifadesi arasında bir bağlılık yok mudur? Şüphesiz vardır.

Gerçekteki münasebetler, fonksiyonlar ve haklar kanunlara akseder; büyük zaman bölümleri içinde toplumların evrimi tetkik edilince bu bağıllık meydana çıkar, fakat ikisi arasında her zaman yüzde yüz bir mutabakat yoktur. Bu durum yalnız mülkiyete has da değildir. Umumiyetle müesseselerin kanunlarda veya topluluğun geleneklerinde buldukları ifadelerle gerçekteki durumları birbirine tamamiyle uymaz; bazı şartlar altında bu uygunluk daha tamdır, bazı hallerde ise nazari ve fiili durum arasındaki ayrılık fazlalaşır. Bu meselenin incelenmesi bizi sosyal evrim, sosyal değişme bahislerine ve bunlarla ilgili konulara götürür ki bunlar makalemizin sınırları dışındadır. Yalnız, bahsettiğimiz köylerde neden böyle bir aykırılığın meydana geldiği hakkında şuna işaret edebiliriz: Köylerdeki fiili durum o köylerin bünyesinden doğan gerçek münasebetlerdir; kadına da erkek gibi aynı mülkiyet haklarını tanıyan kanun ise köy topluluklarının kendi bünyelerinden doğan kaidelerin ifadesi değildir; köylerin tâbi oldukları daha geniş sosyal sistemin meydana getirip köylere dıştan kabul ettirdiği kaidelerdir; bu kaideler köyün gerçek şartlarına uymadığı için büyük mikyasta tatbik edilmeden kâğıt üzerinde kalıyor.

Tetkik ettiğimiz köylerde mülkiyetin bütün fonksiyonları erkeğin elinde toplanmıştır; tarla ve bağların kanunî mülkiyeti kadında olsa bile, cari olan iş bölümü sistemine göre yukarıda saydığımız bütün hak ve fonksiyonlar erkeğin elinde toplanıyor. Köyde aile iktisadî cephesiyle bir işletmedir; bu işletmede kontrol, idare, karar vermek fonksiyonları, gelire tesahup etme erkektedir; kadın sadece amelelik eder; bunun için erkekle kadının birbirine nisbetle durumu, âdeta şehirde işçi ile patronun durumuna müşabihtir. Meseleyi böyle koyunca, kadının sosyal mevkinin aşağı olmasıyla topluluğun iktisadî şartları arasındaki bağıllık aydınlanıyor. Bu bağıllığın ne mahiyette olduğu meselesi bilhassa etnologları meşgul etmiştir. Bu bağıllık genel olarak akademik etnologlar arasında iki çeşitte düşünülmüş ve araştırılmıştır. Bir, kadının emeğinin topluluğun istihsal faaliyetlerindeki payı ile kadının sosyal mevkii arasında bir correlation var mıdır? şeklinde konulmuştur. Kadının iktisadî faaliyetlere iştirak ettiği cemiyetlerde kadının sosyal mevkii de yüksek olur fikri ileri sürülmüştür. Halbuki müşahedeler, kadının çok çalıştığı, kadın emeğinin kıymetli olduğu cemiyetlerde de kadının sosyal mevkiininin düşük olabildiğini gösteriyor; nitekim bizim köylerimizde de vaziyet böyledir. İkincisi, kadının yaptığı işlerin çeşidi ile kadının sosyal mevkii arasında bir correlation aranmıştır; meselâ kadınların ziraatle meşgul oldukları cemiyetlerle hayvancı-göçebe cemiyetlerde kadının sosyal durumu mukayese edilmiştir. Bu, metodolojik olarak meselenin daha doğru bir konusuna ise de yine, fazla mekanik bir tarzda meseleyi ele alıştı (2). Bir kere, çapa ziraatı ile sapan ziraatı birbirinden ayırt edilmelidir. İkincisi, şu veya bu iktisadî faaliyetin bir toplulukta sadece mevcut olup olmadığına bakmak kâfi değildir; en mühimmi, bahis mevzuu olan faaliyetin, istihsal şubesinin, o topluluğun iktisadî sisteminde aldığı yerdir. Meselâ, Amerikada Witotos'larda çapa ziraatı vardır, fakat nisbeten az, mütemmim bir faaliyettir, topluluğun esas geçim kaynağı değildir; diğer taraftan güney Amerikadaki Incalar da çapa ziraatı yapan bir toplulukta, fakat orada çapa ziraatı topluluğun iktisadî temelini teşkil ediyordu, gayet gelişmiş bir durumda idi; mübadele sistemi ve sanayi gelişmişti. Cemiyetleri çeşitli faaliyetlerine göre sınıflandırırken bu iki cemiyeti de “çapa ziraatı yapan topluluklar” kategorisine koyup aynı

çeşittenmiş gibi telâkki etmek gayet sakat bir iş olur. Bir istihsal faaliyeti, ziraat, hayvancılık, dokumacılık ilh. topluluğun iktisadî temelinde yer alıyor mu ve ne derece de mühim bir yer alıyor, yoksa sadece “mütemmim” bir faaliyet midir? Bu nokta üzerinde durmak gerekir. Üçüncüsü, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, faaliyetler, iş bölümü durumu, kendi başına ele alınamaz; iki topluluğun genel iktisadî durumu ve bilhassa mülkiyet durumu dikkate alınmalıdır. Yalnız erkekle kadının yaptığı müşahhas işler ele alınınca iki topluluk arasındaki durum aynı olarak belirebilir; fakat bu iki topluluk arasında, aile dışı iş bölümü, mübadelenin gelişme derecesi, servet terakümü, mülkiyet münasebetleri bakımından manalı farklar olabilir ve o zaman erkekle kadının gördükleri işler her iki toplulukta müşabih de olsa bundan doğan sosyal neticeler ayrı olabilir.

Yukarıdan beri erkekle kadının sosyal mevkileri arasındaki farkları doğuran amiller hakkında söylediklerimiz üç nokta üzerinde toplanıyor; bir, amme hayatına iştirak edip etmemek; hüner, beceriklilik, adele kuvveti gibi daha üstün şahsî meziyetlere sahip olup olmamak; karar vermek, hâkim olmak veya verilen kararlara tâbi olmak, itaat etmek gibi farklar hep kadınla erkeğin iş bölümü sisteminde aldıkları mevkilere bağlı fonksiyonlar olarak beliriyor. İkincisi, erkekle kadının gördükleri işler, kendi başlarına, münferit, müstakil olaylar olarak değil, mevcut istihsal organizasyonu sistemine ve seviyesine nispetle, iktisadî bünyeye izafe edilerek ele alınmalıdır. Üçüncüsü, erkekle kadın arasındaki sosyal mevki, status farkları meselesi, genel olarak sosyal status, sosyal tabakalanma, olayı ile birlikte aynı sosyal âmillere, istihsal organizasyonu durumuna bağlanıyor ve aslında daha geniş tek bir sosyolojik meselenin iki ayrı belirtisini teşkil ediyor. Diğer bir deyimle genel esas sosyolojik mesele, topluluklarda hangi şartlar, âmiller neticesinde üstünlük-aşağılık farklarının, status ayrılıklarının meydana geldiği meselesidir ve bunun düğümlendiği nokta genel istihsal organizasyonu durumudur, istihsal münasebetleri sistemi bir taraftan tabakalanma, sosyal sınıflar, doğuruyor, diğer taraftan erkekle kadın arasında aşağılık-üstünlük, hâkimiyet-tâbiyet münasebetleri meydana getiriyor.

Mesele böyle genişleyince, daha önceki sayfalarda belirttiğimiz bazı noktaları tekrar ele alabilir ve verilen hükümleri sadece erkekle kadının sosyal mevki farklarına değil, genel sosyal tabakalanma konusunun bazı kısımlarına da tatbik ederek tahkik edebiliriz. Erkek-kadın sosyal mevki farklılaşması konusu ile genel sosyal tabakalanma konusunun temas ettikleri müşterek noktalar vardır. Biz bu yazımızda yalnız birinci konuyu ele almış olduk.

(1) Veblen, *The Theory of the Leisure Class*, 1899, chp. I. (Sayfa 4’de)

(2) Meselâ, Röbert Lozuie, *Primitive Society*, 1920, chp. VIII. (Sayfa 6’da)